

1919-ben Krúdy Gyula rövid emlékezőt írt a Nyugatba Ady Endréről. Ebben kifejti, hogy részben személyes tapasztalása alapján is kételkedik a verekedő Adyról szóló, mind jobban terjedő legendákban. „Ady Endre inkább csak írásaiban és élete hullámvonalában volt forradalmár” — írja és hozzáfűzi, hogy a költő személyes érintkezésben és józan állapotában megejtően kedves volt, ha verekedett, inkább csak önmagával. Krúdy Adyról szóló cikkének címét is ez a gondolat sugallta: Az önmagával verekedő költőről.

Krúdy Gyuláról talán még több legendát költöttek, mint Adyról. Kivált, arról, megnyit verekedett, párbajozott, lumpolt, hogyan falta a nőket. Se szeri, se száma azoknak a jelzőknek, elnevezéseknek, amelyekkel már életében vagy jobbára inkább halála után joggal vagy jogtalanul megtisztelték vagy megrágalmazták.

Úgy véljük — legsikeresebb regénye, A vörös postakocsi újabb megjelenése alkalmával — nem lesz méltatlan, ha az ő Adyra alkalmazott jelzőjét „eltulajdonítva”, mint az „önmagával verekedő íróról” szólunk Krúdyról. Annál is inkább, mert ez az először 1913-ban megjelent könyv — az írói pályafutásnak mintegy a felezővonalán — éppenséggel azt az írot állítja elibénk, aki az önmagával győztesen megharcolt harcot követően újabb belső küzdelmekre, újabb nagy művekre készül.

Franz Kafka írja naplójában: „Van egy bi-

zonyos pont, ahonnan nincs többé visszaút; ezt a pontot kell az embernek elérnie.” Krúdy egyénisége kibontakozását számos akadály nehezítette, a fordulópontig vezető út hosszú és küzdelmes volt: „. . . írói sikerem szinte elátkozottan, némán elkerült harmincöt esztendőskoromig. A Szindbád-novellák nagyszerű ellenségeket, váratlan olvasókat szereztek” — írja egy 1923-as keltezésű önéletrajzában. Ehhez hozzátehetjük, hogy az írói siker — amely az 1911-es Szindbád-novellák után az 1913-as A vörös postakocsival teljesedett ki — és a művészi beérés nála egybeesett, ami korántsem tekinthető véletlennek. A közönség és az irodalom elismerését húsz esztendői munkásság, több mint ezer elbeszélés, féltucat regény és néhány száz hírlapi cikk előzte meg. Nem valamennyi, de java részük a keresés, az írónak önmagával történt viaskodása jegyében született.

Azon a ponton, ahonnan többé nem volt visszaút (akárcsak Asszonyóságok díja című regényének hőse, Czifra János) Krúdy Gyula is önmagával találta szembe magát. Az Álomalkakkal, Szindbáddal és A vörös postakocsiban: Rezeda Kázmér hírlapíróval; azokkal, akik vagy tisztábban látták, vagy tisztábban, teljesebben éltek az ő életét; beteljesítették vágyait, álmait.

Pedig sokáig próbált kitérni önmaga elől. Nagyon fiatalon, már diákkorában meghódította — előbb szűkebb hazájában a Nyírségben, majd Debrecenben és Nagyváradon, végül az országos sajtóban is — a közönséget könnyű kézzel írt novelláival. Még Pestre költözése, 1896 után is csaknem egy évtizedig, miként maga is mondja „Mikszáth iskolájába járt”, ami egyszersmind azonban azt is jelentette, hogy fokozatosan felszámolta mind a pusztuló dzsentrifilozófiájával, mind

a polgárság felemelkedésével kapcsolatos illúzióit.

Érzelmileg és eszmeileg egyaránt kifosztva, 1906 táján kezdi megjelentetni középkori zsoldos-novelláit, amelyekben — miként ezt a Francia kastély című regény első soraiban önkéntelenül is elárulja — a maga álruhás, hősi szerepre vágyó, romantikus sikerélményt kergető alteregóit teremtette meg. Innen már csak „néhány lépés” 1911-ben Szindbád megszületése; annak az alteregónak a létrehozása, aki ezután végigkíséri az életművet. Itt, 1911-ben a hajós még hódító gavallér, aki az emlékek évadján megjelenik a kisvárosi hölgyeknél, de kora olykor immár több száz év, s a kaland vége többnyire keserű kiábrándulás.

Miként a keserű kiábrándulás hívta létre 1913-ban Kiss József megrendelésére A Hét című hetilapban folytatásokban megjelent A vörös postakocsi-t is. Kiábrándulás a nagyvárosi életből, kiábrándulás a meghódított nők-ből, kiábrándulás abból a félvilági környezetből, amely az ő életének is színtere volt, és amely e regényben első nagyobbszabású megjelenítésével kelt feltűnést a magyar irodalomban.

A magyar könyvkiadásban addig szinte példa nélkül álló sikert minden bizonnyal a pikánsnak számító környezet és történet váltotta ki (egymást követő három kiadás, több mint húszezer példány), de A vörös postakocsi kortársi írói elismerését és hét évtized alatt is lankadatlan népszerűségét nyilvánvalóan mélyebb értékeinek köszönheti. Így millió-rajzának, amely a századelő Pestjének sajátos aspektusát mutatja, nem is annyira valamiféle realista rajzát, amire Krúdy nem törekedett, hanem inkább dekadenciára hajlamos hangulatát, azt a világot, ahol az érté-

kek a fonákjukra fordulnak, ahol a rang, a cím, az összeköttetés a meghatározó, de ahol nem főbenjáró dolgok, hanem csak kicsiny emberi sorsok, karakterek alakulása forog kockán. Köszönheti továbbá maradandó sikerét e regény annak az érzékletes, a környezetet, a személyeket, de főként a tárgyakat aprólékos pontossággal leíró stílusnak, amely itt teljesedik ki, itt válik olyannyira egyénivé, hogy egy-egy jelzős kapcsolat vagy mondat felolvasása Krúdytól: összetéveszthetetlenül utal a szerzőre.

Ezek igen fontos és meghatározó jegyei a sikernek, de a Rezedáról, Alvincziről, Kláráról, Szilviáról és a Madame-ról szóló történet mélyén lappang még valami, ami az esetleges értékeken túl emeli a regényt. Ez az, amiről már szoltunk, hogy Krúdy itt szembenéz önmagával, egy olyan típussal, amely a lét szélére sodorva és csak látszólag a tekintélyes szerkesztői foglalkozástól megemelve: valójában a „kalandozás” értelmét keresi, s ezt a leleplezésben találja meg. Abban, amit úgy fogalmaz meg, hogy regénye a pesti vásárt mutatja meg, amint valaki az ablakon át nézi a dolgokat, majd amit később ugyancsak az előszóban, a Kiss Józsefhez intézett levelében így aposztrofál: „Pesti regény! Mit lehet írni Pestről? Ordináré passzió, mint az állatkínzás”.

Mindezek mellett, ebben a tizes évek végének és a húszas évek elejének regényremekjei felé mutató műnek a sodrásában újra, noha a korábbinál, a Mikszáthos hatás alatt állónál sokkal személyesebben előtérbe kerül az anekdotázás, megszületik a sivár jelennel szembeállított múlt koncepciója, jóllehet Krúdy az irónikus kontraszthatásokkal állandóan fenntart a regényben egyfajta lebegést, amely mintegy az olvasó gyanakvásának fel-

keltésére hivatott. Annak a gondolatnak a meggyökereztetésére, hogy ez az idealizált múlt talán nem is volt olyan ideális, amilyenek a tízes évek jelenével összehasonlítva feltűnik.

Bródy Sándor ezt írta A vörös postakocsi-ról: „A regényíró új munkájában már együtt van minden képessége, amely őt megkülönbözteti. És ha nem is teljesen és klasszikusan már megérzik benne a hármas egy: a szenvedésre, a gyönyörűségre való képesség. És a hit. Egy kesernyés, csúfondáros, de mégiscsak igaz hit.”

Ez a hit, ez a kesernyés, csúfondáros hit az, amely majd később, amikor nem lesz olyan sikere, mint A vörös postakocsi-val, újabb művek megírására készíti. Mert tudta, hogy mint Adyról írta: az írónak, költőnek először önmagával kell szembenéznie, önmagával kell megverekednie ahhoz, hogy igaz tükröt tartson kortársai elé. Tükröt, amelybe évtizedek múltán is érdeklődéssel nézhetünk bele; akár elődeinket keressük benne, akár elődeink eszményeit, gondolkodását a világról, amely egykor annak a világnak a helyén létezett, ahol most mi élünk.

Barta András